

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК [343.123.12+343.14:343.347](477)(043.3)

І. І. Башта

ОКРЕМІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО ВИЯВЛЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ

Розглянуто питання щодо удосконалення отримання оперативної інформації та підготовки оперативних працівників щодо протидії злочинам, пов'язаним із обігом наркотичних засобів. Успіх у протидії незаконному обігу наркотичних засобів залежить від організації оперативно-розшукової діяльності підрозділами МВС України та застосування ними відповідних сил, засобів і методів. Відтак вони створюють систему контролю за обігом наркотичних засобів. Зазначено, що наукова організація управління у сфері боротьби із наркозлочинністю органічно пов'язана з інформацією, проходженням інформаційних процесів. Аргументовано, що інформаційно-аналітичну роботу розглядають і як стадію процесу управління, що пов'язана з вивченням і оцінкою даних, на основі чого ухвалюються управлінські рішення. Визначено основні джерела отримання оперативної інформації щодо злочинів, пов'язаних із обігом наркотичних засобів. Розглянуто питання підготовки оперативних працівників, що здійснюють протидію злочинам у сфері обігу наркотиків, тощо.

Ключові слова: оперативна інформація, інформаційне забезпечення, інформаційно-аналітичне забезпечення, обліки, система підготовки.

Постановка проблеми. В умовах високого динамізму політичних, соціальних і економічних процесів, ускладнення управління соціальними системами, ефективність організації оперативно-розшукової діяльності підрозділами МВС України у боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів значною мірою визначається глибиною і всебічністю аналізу отримання оперативної інформації та ухваленням на її основі відповідних управлінських рішень. У зв'язку

з цим результативність діяльності вказаних підрозділів залежить не тільки від особистих ділових якостей і оперативно-технічного оснащення співробітників, але і від ефективності системи інформаційно-аналітичного забезпечення.

Окрім того, цей факт особливо значущий через наявність ознак організованої злочинності.

Успіх у протидії незаконному обігу наркотичних засобів залежить від організації оперативно-розшукової діяльності підрозділами МВС України та застосування ними відповідних сил, засобів та методів. Цим вони створюють систему контролю за обігом наркотичних засобів.

Ефективність оперативно-розшукової діяльності значною мірою визначається рівнем її організації, реальністю постановки перспективних і поточних завдань, вибором найбільш доцільних шляхів їх вирішення. ОРД забезпечується отриманням оперативної інформації та професійною підготовленістю кадрів, здатністю керівників уміло управляти підлеглими силами і засобами, організовувати взаємодію з іншими службами і підрозділами, що нині є проблемним.

Стан дослідження. Вагомий внесок у розвиток теорії і практики оперативно-розшукової діяльності в Україні зробили такі вітчизняні вчені: К. В. Антонов, Б. І. Бараненко, В. П. Бахін, Г. М. Бірюков, А. Ф. Возний, О. А. Гапон, О. М. Джу́жа, А. В. Іщенко, О. О. Кісельов, І. П. Козаченко, Я. Ю. Кондратьєв, М. В. Корнієнко, В. І. Лебеденко, П. П. Михайленко, В. А. Некрасов, Д. Й. Никифорчук, С. І. Ніколаюк, Ю. Ю. Орлов, В. Л. Ортинський, М. М. Перепелиця, М. А. Погорецький, І. В. Сервецький, О. М. Стрільців, О. Г. Цветков, І. Р. Шинкаренко та ін.

Мета статті – визначення окремих напрямів вдосконалення діяльності оперативних підрозділів ОВС у виявленні злочинів, пов'язаних із обігом наркотичних засобів.

Виклад основних положень. На основі аналізу поглядів значної кількості науковців [1; 2] можемо визначити структурні елементи організації оперативно-розшукової діяльності:

- вивчення, аналіз й оцінка оперативної обстановки;
- планування оперативно-розшукових заходів;
- розстановка сил і засобів оперативних підрозділів;
- організація взаємодії у процесі оперативно-розшукової діяльності;
- контроль за оперативно-розшуковою діяльністю;

– упровадження в практичну діяльність ОВС передових форм і методів роботи, наукових рекомендацій, новітніх технічних засобів.

На наш погляд, інформаційно-аналітична робота є важливим і необхідним елементом організації оперативно-розшукової діяльності підрозділів, які здійснюють протидію злочинам у сфері незаконного обігу наркотичних засобів. Значущість оптимально організованої інформаційно-аналітичної роботи в тому, що вона забезпечує ухвалення найбільш доцільних управлінських рішень на всіх рівнях системи цих підрозділів, що є однією з основних умов підвищення ефективності діяльності щодо протидії злочинам у сфері незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин. Така робота – це комплекс заходів, а саме: збір, класифікація, аналіз і використання (реалізація) інформації, необхідної підрозділам, які здійснюють протидію злочинам у сфері незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин, для найефективнішого використання сил, засобів, методів і форм із метою протидії цьому виду злочинності.

Інформаційно-аналітичну роботу розглядають і як стадію процесу управління, що пов'язана з вивченням і оцінкою даних, на основі чого ухвалюються ті чи інші управлінські рішення.

Водночас це і розумово-творча діяльність керівників різних ланок управління або уповноважених на це осіб зі збору та обробки інформації за допомогою використання комплексу традиційних і новітніх методів аналізу інформації про стан, функціонування суб'єктів, а також об'єктів управління, середовища функціонування, результати їх управлінських впливів для забезпечення ефективності управлінської діяльності [3, с. 97].

О. М. Бандурка зазначає, що інформаційне забезпечення є серцевиною оперативно-розшукової діяльності [1, с. 282], водночас ця діяльність має охоплюватися й аналітичним забезпеченням.

В. Г. Хахановський вказує, що інформаційно-аналітична діяльність – це складова оперативно-розшукових заходів, що здійснюються підрозділами кримінальної міліції, і полягає у дослідженні подій, фактів, діяльності фізичних та юридичних осіб в інтересах захисту життя, здоров'я, прав і свобод громадян, власності, безпеки суспільства і держави від злочинних посягань [4, с. 192].

Основною метою системи інформаційного-аналітичного забезпечення діяльності у боротьбі з незаконним обігом наркотиків та психотропних речовин є всебічна інформаційна підтримка практичної діяльності підрозділів МВС України на основі комплексу організацій-

них, нормативно-правових, технічних, програмних та інших заходів [5, с. 162]. Для цього необхідно створити інформаційну систему.

Основними завданнями функціонування системи інформаційно-аналітичного забезпечення у боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів є:

– використання можливостей оперативного отримання у повному, автоматизованому та зручному для користування вигляді інформації співробітниками МВС України для боротьби з наркозлочинами;

– збір, обробка та узагальнення оперативної, оперативно-розшукової, оперативно-довідкової, аналітичної, статистичної і контрольної інформації для оцінки ситуацій та ухвалення обґрунтованих оптимальних рішень на всіх рівнях діяльності МВС;

– забезпечення динамічної та ефективної інформаційної взаємодії всіх структурних служб МВС, інших правоохоронних органів та державних установ;

– забезпечення захисту інформації.

На наш погляд, до компонентів інформаційної системи входять такі підсистеми:

а) інформація, необхідна для виконання однієї або декількох функцій управління;

б) персонал, що забезпечує функціонування інформаційної системи;

в) організаційно-технічні засоби;

г) методи і процедури збору, передачі, зберігання і перетворення інформації;

г) комунікації, тобто напрями і процес обміну інформацією.

На наш погляд, отримання оперативно-розшукової інформації можна класифікувати на чотири групи.

Першу групу утворюють відомості, що отримуються від:

– осіб, які конфіденційно залучаються до виконання завдань ОРД (на контрактній і безконтрактній основах);

– громадян у ході оперативного контакту; громадян у формі усних і письмових заяв (повідомлень).

До другої групи входять відомості, що мають офіційний очевидний характер, надходять від:

– представників підприємств, організацій, установ різних форм власності; громадських організацій; засобів масової інформації (телебачення, радіо, газет і журналів), страхових компаній; оперативних працівників підрозділів і служб МВС України;

- оперативних працівників інших органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність;
- співробітників неоперативних підрозділів МВС України;
- співробітників неоперативних підрозділів правоохоронних органів України;
- співробітників зарубіжних правоохоронних органів і організацій; іноземних громадян.

Третю групу становлять відомості, що отримуються співробітниками органів внутрішніх справ із:

- інформаційно-довідкових систем МВС України;
- інформаційно-довідкових систем інших правоохоронних органів України;
- інформаційних систем і обліків організацій, що не входять у правоохоронну структуру України;
- інформаційно-довідкових систем міжнародних і зарубіжних правоохоронних організацій і органів.

До четвертої групи належать відомості, що отримуються оперативними підрозділами МВС України під час проведення оперативно-розшукових заходів у боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів.

Усі перелічені джерела отримання оперативно-розшукової інформації під час проведення оперативно-розшукових заходів використовуються у боротьбі зі злочинами, що здійснюються злочинними структурами у сфері незаконного обігу наркотичних засобів. Як бачимо, інформаційно-аналітична робота забезпечує ефективне управління підрозділами, які здійснюють протидію злочинам у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, а тому є обов'язковою передумовою та етапом в управлінському процесі стосовно використання оперативно-розшукових заходів щодо протидії вказаним злочинам.

Ми погоджуємося з тим, що на практиці протидія злочинам у сфері незаконного обігу наркотичних засобів має поєднувати різнобічний пошук інформації, адже первинні дані, що були зібрані під час оперативного пошуку, систематизуються, доповнюються попередніми даними, порівнюються з ними та узагальнюються для подальшого використання.

Основними інформаційними джерелами, що використовуються у процесі інформаційно-аналітичної діяльності, є:

- а) банки даних оперативно-розшукових обліків, що формуються інформаційно-аналітичними підрозділами кримінальної міліції;

б) інформаційні масиви оперативно-довідкових, довідкових і статистичних обліків;

в) фонди експертно-криміналістичних обліків;

г) інформаційні банки даних галузевих служб МВС України (Департаменту кримінального розшуку, Департаменту Державної інспекції, Департаменту Державної служби боротьби з економічною злочинністю, Управління боротьби з незаконним обігом наркотиків, Головного управління боротьби з організованою злочинністю, Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення).

Для досягнення оптимального варіанту інформаційного забезпечення своєї діяльності співробітники підрозділів у боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів МВС, ГУВС, УВС України повинні забезпечити накопичення інформації з використанням таких систем обліків:

а) єдиної спеціалізованої територіально-розподільної автоматизованої системи «Наркобізнес», яка діє на всіх рівнях у центральному апараті України;

б) криміналістичних обліків підроблених медичних рецептів на отримання наркотичних і сильнодіючих лікарських засобів та взірців почерку осіб, що займаються їх підробкою. Ведення цих обліків здійснюється криміналістичними підрозділами МВС, ГУВС, УВС України;

в) фотоальбомів осіб, що займаються підробкою рецептів, інших осіб, що здійснюють правопорушення, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин, які ведуться в спеціалізованих підрозділах МВС, ГУВС, УВС України.

Інформація МБД «Наркобізнес» використовується для вирішення питань розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних із наркоманією та наркобізнесом [1, с. 304].

До першочергових завдань органів і підрозділів внутрішніх справ належить виявлення й документування осіб, які займаються вживанням наркотиків і скоїли злочин, пов'язаний із незаконним обігом наркотичних засобів. На наш погляд важливим чинником у цій роботі є формування нових автоматизованих обліків осіб категорії «Наркоман», «Споживач наркотиків» і «Розповсюджувач наркотиків». Основними джерелами одержання інформації повинні бути її надходження з: наркологічних диспансерів; лікувальних установ; фактів складання адміністративного протоколу ОВС; про реєстрацію в АІС «Факт» про затримання особи; про реєстрацію в АІС «Злочин» про

притягнення особи до кримінальної відповідальності; розгляд кримінальних справ у суді.

У структурі центральних і територіальних органів внутрішніх справ функціонують спеціальні підрозділи по боротьбі з незаконним обігом наркотиків. Заходи, що здійснюють ці підрозділи, спрямовані насамперед на:

– виявлення і нейтралізацію причин та умов, що сприяють незаконному обігу наркотиків;

– виявлення та постановку на облік осіб, які незаконно культивують рослини, що містять наркотики, виробляють із них сировину для виготовлення наркотиків тощо, а також тих, які вчиняють інші протиправні дії, пов'язані з наркобізнесом;

– припинення злочинів, пов'язаних із наркобізнесом, на стадіях задуму чи готування до нього, недопущення злочинних дій, що передують збуту наркотиків, тощо [6, с. 101].

Отже, на наш погляд, оперативно-розшукову інформацію, яка використовується підрозділами МВС України у боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів, слід розуміти в ширшому сенсі, ніж це зазвичай прийнято, і класифікувати залежно від призначення, поділяючи її на:

а) оперативно-розшукову інформацію та інші відомості, які використовуються під час виявлення ознак існування і діяльності організованої групи наркоділків;

б) оперативно-розшукову інформацію, яка використовується для визначення фігурантів оперативної розробки, способів вчинення злочинів, їх маскуванню та інших обставин, необхідних для обрання тактики ведення оперативної розробки, осіб або груп, що становлять оперативний інтерес;

в) відомості, необхідні для здійснення документування епізодів виготовлення, придбання, збуту наркотиків, виявлення організаторів і співучасників, а також їх зв'язків;

г) оперативно-розшукову інформацію, яка використовується для успішної реалізації даних оперативної розробки і подальшого оперативного супроводу розслідування злочину;

г) оперативні відомості, які використовуються для відокремлення злочинної групи, що займається незаконним обігом наркотичних засобів;

д) оперативно-розшукову та іншу інформацію, які використовуються для оцінки впливу діяльності організованої групи наркоділків,

що розробляється, на оперативну обстановку на обслуговуваній території.

Цілком зрозуміло, що вирішення цих завдань працівниками підрозділів по боротьбі з незаконним обігом наркотиків неможливе без достатнього рівня професіоналізму та необхідних навичок їх практичного застосування, що суттєво й негативно може позначатися на кінцевих результатах роботи стосовно протидії наркозлочинності.

Це зумовило необхідність створення національної системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації особового складу органів внутрішніх справ.

Сьогодні підготовка фахівців для підрозділів по боротьбі з незаконним обігом наркотиків органів внутрішніх справ України формується з багатьох компонентів і, насамперед, починається з освітнього процесу: спеціальних навчальних закладів системи МВС, курсів початкової підготовки та професійної перепідготовки, семінарів-нарад, «круглих столів», на яких, зокрема, і передається досвід фахівців підрозділів по боротьбі з незаконним обігом наркотиків молодим працівникам, та самостійної підготовки.

Вважаємо, що становлення фахівця підрозділу по боротьбі з незаконним обігом наркотиків відбувається поступово з відповідною послідовністю:

- навчання на різних формах (денні або заочні відділення в навчальних закладах), участь оперативного складу в службових нарадах, на яких аналізується позитивний і негативний досвід підрозділів по боротьбі з незаконним обігом наркотиків щодо розкриття наркозлочинів, зокрема й практика закордонних колег, методика документування злочинної наркодіяльності;

- проведення кваліфікаційних іспитів (наприклад, у період перепідготовки працівників) із метою визначення рівня засвоєного матеріалу;

- заслуховування особового складу підрозділу по боротьбі з незаконним обігом наркотиків на службових атестаціях, які, крім виховної роботи, стимулюють працівників на постійне підвищення професійного рівня;

- самопідготовка, що включає засвоєння особовим складом підрозділів по боротьбі з незаконним обігом наркотиків знань стосовно антинаркотичного законодавства, зокрема й положень міжнародних правових актів;

– практичне вдосконалення професійної діяльності – безпосереднє розроблення і здійснення тактичних операцій щодо документування та затримання учасників незаконного обігу наркотиків (розповсюдження, контрабанда, транзит, виготовлення наркотиків тощо). У цьому напрямі найбільший ефект досягається завдяки участі в оперативних заходах, що здійснюються, правоохоронних структур зарубіжних держав (наприклад, участь у здійсненні контрольованої поставки наркотичних засобів, пов'язаної з перетином державного кордону України, і працівників підрозділів по боротьбі з незаконним обігом наркотиків ОВС України, і співробітників аналогічних підрозділів інших країн) [7, с. 205].

Висновки. Основними напрямками подальшого підвищення рівня вдосконалення організації оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів ОВС України у боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів є налагодження активної діяльності структурних підрозділів ДБНОН і забезпечення вирішення ними завдань боротьби з вказаними злочинами шляхом якісного здійснення інформаційно-аналітичної роботи та кваліфікованої підготовки оперативних працівників БНОН.

---

1. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність: підручник / О. М. Бандурка. – Х.: НАВС, 2002. – 282 с.

2. Оперативно-розшукова діяльність: навч. посібник / Е. О. Моїсєєва, О. М. Джу́жа, Д. Й. Никифорчук та ін.; за ред. проф. О. М. Джу́жи. – К.: Правова єдність, 2009. – 310 с.

3. Лебеденко В. І. Методика збору інформації про особу, яка потрапила до поля зору оперативного підрозділу ОВС / В. І. Лебеденко // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. – 1998. – № 8 (1). – С. 96–101.

4. Хахановський В. Г. Інформаційно-аналітичне забезпечення ОРД: основні поняття та нормативно-правова база / В. Г. Хахановський // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. – Львів. – 2002. – № 2 (1). – С. 191–195.

5. Єчкенко В. М. Інформаційне забезпечення взаємодії карного розшуку та міліції громадської безпеки з метою розкриття злочинів / В. М. Єчкенко // Науковий вісник Луганської академії внутрішніх справ. Спеціальний випуск. – 2004. – С. 161–166.

6. Раєцька Л. В. Профілактика наркоманії / Л. В. Раєцька // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – К., 2008. – № 6. – С. 101–108.

7. Никифорчук Д. Й. Особливості підготовки оперативних працівників підрозділів по боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів / Д. Й. Никифорчук // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – К.: МВС України, 2008. – № 2. – С. 203–208.

Башта И. И. Отдельные аспекты усовершенствования организации оперативно-розыскной деятельности относительно выявления преступлений, связанных с незаконным обращением наркотических средств.

В статье рассматриваются вопросы относительно усовершенствования получения оперативной информации и подготовки оперативных работников относительно противодействия преступлениям, связанным с обращением наркотических средств. Успех в противодействии незаконному обращению наркотических средств зависит от организации оперативно-розыскной деятельности подразделениями МВД Украины и применения ими соответствующих сил, средств и методов. Тем же они создают систему контроля за обращением наркотических средств. Отмечается, что научная организация управления в сфере борьбы с наркопреступностью органично связана с информацией, прохождением информационных процессов и отмечается, что информационно-аналитическую работу рассматривают и как стадию процесса управления, что связана с изучением и оценкой данных, на основе чего принимаются те или другие управленческие решения. Определены основные источники получения оперативной информации относительно преступлений, связанных с обращением наркотических средств. Рассмотрен вопрос подготовки оперативных работников, которые осуществляют противодействие преступлениям в сфере обращения наркотиков и тому подобное.

Ключевые слова: оперативная информация, информационное обеспечение, информационно-аналитическое обеспечение, учет, система подготовки.

Baschta I. I. Some aspects of the improvement of operational activities to identify crimes related to drug trafficking.

In the article questions are examined in relation to the improvement of receipt of operative information and preparation of operative workers in relation to counteraction to the crimes, narcotic facilities related to the appeal. Success in counteraction to the illegal appeal of narcotic facilities depends on organization of operative search activity subdivisions of MBC of Ukraine and application by them corresponding forces, facilities and methods. They create the checking system the same after the appeal of narcotic facilities. Marked, that scientific organization of management in the field of fight against narcocriminality organically related to information, and marked passing of informative processes, that informative analytical work is examined and as the stage of management process, that related to the study and estimation of data, what those or other administrative decisions are accepted on the basis of. The basic sources of receipt of operative information are

certain on the crimes of the narcotic facilities related to the appeal. It is marked that the primary purpose of the system of the informative-analytical providing of activity in a fight against the illegal appeal of drugs substances is comprehensive informative support of practical activity of subdivisions of MBC of Ukraine on the basis of complex of organizational, normatively-legal, technical, programmatic and other measures. Outlined, that for this purpose a necessity is creation of the informative system where tasks must be functioning of the system of the informative analytical providing in a fight against the illegal appeal of narcotic facilities. In our view an important factor in this work is forming of the new automated accounts of persons, that survives and distributes drugs. The question of preparation of operative workers that carry out counteraction to the crimes in the field of appeal of drugs and others like that is considered.

Certainly, that today preparation of specialists for subdivisions on a fight against the illegal appeal of drugs of organs of internal affairs of Ukraine consists of many components and, first of all, begun with an educational process: the special educational establishments of the system MBC, courses of initial preparation and others like that.

Key words: *operative information, informative providing, Informative analytical providing, account, system of preparation.*

Стаття надійшла 2 грудня 2013 р.

УДК 343.123.12: 343.37

Н. Л. Гула

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СФЕРИ ЦІЛЮВИХ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ДЕРЖАВНИХ ФОНДІВ

Розглянуто теоретико-правові питання щодо діяльності сфери цільових спеціалізованих державних фондів. Окреслено основні чинники, які характеризують соціальний захист населення. Зазначено, що успішна реалізація соціальної політики держави залежить від реалістичної концепції державного регулювання соціальною сферою, збалансованості системи використання накопичених інтелектуальних, організаційних, фінансових ресурсів. Характерною ознакою зазначених фондів є чітко визначені джерела формування і напрями використання коштів. Створення таких фондів визначається конкретними потребами держави, тому їх склад та включення до бюджетів визначається законодавством. Кошти, що надходять до цільових фондів, переважно спрямовуються на проведення соціальної політики держави: фінансування забезпечення зайнятості населення; державного страхування на випадок